

Mladi i religija danas i ovde

Vladeta JEROTIĆ

Svoje sam predavanje podelio na tri dela. U prvom delu govoriću o religiji uopšte i o značaju religije za čoveka, posebno za mladog čoveka danas. U drugom delu — opširnije — biće reči o psihološkim karakteristikama adolescentnog doba, jer je pojam »mladi« suviše širok; moramo se zato ograničiti na adolescentno vreme, tj. na vreme između petnaeste i dvadesetpete godine, uslovno, jer kao da se danas produžava adolescencija. A u trećem delu vratiću se na odnos mladih prema religiji, danas i ovde.

I

Ako značenje religije izvedemo iz latinskog glagola »religāre«, što znači ponovo uspostaviti neku izgubljenu vezu, ili u širem smislu, ponovno vezivanje čoveka za nešto što ga transcendira, onda nije suviše smelo, ako kažemo da je svaki čovek religiozan, da je »homo religiosus« univerzalno svojstvo čovekova bića. Osim toga, dakle, što je čovek »homo faber«, »homo ludens«, »homo oeconomicus«, on je nesumljivo, u svojoj suštini, i to duhovnoj, »homo religiosus«.

Za Ericha Fromma potreba za religijom ukorenjena je u osnovnim uslovima postojanja ljudskog roda. Sa subjektivno psihološkog gledišta, religiju treba smatrati jednom od najvažnijih bioloških funkcija čovečanstva, jer je od velikog uticaja na čitav život čoveka, pre svega na njegov telesni i duševni integritet.

Ako sada pođemo od činjenice da je u većem delu civilizovanog, pa i kulturnog sveta, izgubljeno jedinstvo s Bogom, prirodom i tradicijom, i da je čovek danas izgubio zbog toga tlo pod nogama i onu vrstu idejne orijentacije koja može da zadovolji ne samo čovekov razum, već je u stanju da mu zagreje i srce, onda religija danas s pravom smatra da ponovo dobija priliku da ljudima pomogne da punije vode svoj život.

Ima ljudi koji iz hrišćanskog sveta smatraju da religija tu priliku dobija prvenstveno kod onog tipa savremenog čoveka koji je već prešao pozitivistički i racionalistički put, i duboko nezadovoljan putem pokazao sklonost da se vrati na svoje skrivene izvore. Imajmo u vidu taj tip mladih koji se okreće religiji. Dakle, onaj tip koji, pošto je prošao pozitivistički i racionalistički put i bio tim putem duboko nezadovoljan, pokazuje sklonost da se

vrti na svoje skrivene izvore, verske, pa i nacionalne, iako ne uvek u najboljoj smeši.

Vreme u kojem danas živimo ispunjeno je u toj meri vapijućim suprotnostima i zaista preokretanjem svih vrednosti da se sve više postavlja pitanje o smislu življenja, pa i daljeg opstanka čoveka. Vera čoveka u Boga, vera u Hrista kao Boga, ali i vera u smisao življenja uopšte stavljena je danas kao malo kad u istoriji na žestoku probu. Sve što savremena tehnička civilizacija može da ponudi čoveku, bar u onim krajevima zemlje u kojima je uspešno ostvarena industrijska revolucija, a nudi mu vrlo mnogo spoljašnjeg blaga, i uz ovo materijalno blago mnoštvo ideja sumnjivog porekla, direktan je izazov religioznoj prirodi čoveka.

Ruski filozof Vladimir Solovjev pisao je uoči smrti da je pedagoška uloga istorijskog procesa stavila sve ljude pred izbor između života i smrti. Solovjev proročki upozorava na to da, jer nije uspeo kod Hrista, Satana kuša čovečanstvo preko istorije, i to u prvom redu idejom socijalne pravde i prirodnog dobra.

Današnje vreme kao vreme krize, koja je i sud u isto vreme (prema izvornom značenju grčkom »krisis«, što znači, između ostalog, i »sud«), doba je iskušenja i izazova, pre svega slobodi čovekovojoj. Ono zahteva i drukčiji odnos prema religiji nego nekada. Tradicionalni tip naslednog vernika, nazovimo ga tako uslovno, vernika koji je jednostavno rođenjem ulazio uvek u isto korito naučenog verovanja, praćenog narodnim običajima koji od davnina prate i ritualizuju to verovanje, kao da je počeo sve više i češće da ustupa mesto verniku *po slobodnom izboru*. Sve se više u religioznom svetu ceni i prihvata tip vernika, neka je i malobrojan, koji je do ove vere došao ličnim doživljajem putem preobražaja iz ateizma, agnosticizma ili nekog drugog verovanja, ili duševnog i duhovnog stanja koje mu je postalo bljutavo. Pa iako smo ponekad zaprepašćeni zbog neznanja mladog čoveka danas o osnovnim postavkama hrišćanske vere ili zbog nakaradnih predstava o toj veri, premda nam se nekad čini da, kao pri opismenjavanju deteta, treba i mora da se pođe od nulte tačke i u opismenjavanju hrišćanskom verom, možda je ovaj polazak od nule ili samo od prividne nule paradoksalna prednost i šansa. Primjer Tatjane Goričeve i mnogih njenih vršnjakinja ne samo u Rusiji, mada u njoj sa izuzetnom silinom i žarom, već i u drugim slovenskim zemljama, pa i u drugim zemljama zapadne hrišćanske civilizacije, kao da govori u prilog upravo iznetom paradoksu.

Ako treba tražiti smisao u istorijskim zbivanjima, a ja mislim da treba, iako nam je taj smisao najčešće i nepoznat i nerazumljiv, onda bi se možda moglo reći da današnje vreme goropadnog materijalizma i ateizma u svetu ima cilj da očisti dušu čovekovu od svega suvišnog, ideologizovanog, naturalnog ili manipulisanoog kroz prohujale vekove uvek krvave i tragične istorije čovečanstva hrišćanskog porekla, ne bi li onda tako ogoljena duša, kao čist belutak u pesku, bila bliža svome jedinom istinitom vrelu, bogopodobna izvoru. Tu moju misao sažeto je ovako izneo Romano Guardini: »Izgleda da čovek i čovečanstvo moraju da dokraja dožive i spoznaju šta znači biti bez Hrista, da bi im Hristos postao jedini izbor i put.«

Ovo je, kao što sam na početku nagovestio prvi deo moga predavanja, o religiji uopšte, i donekle o odnosu između religije i mladih. Prelazim sada na opšte psihološke karakteristike adolescentnog doba.

II

Jedan od nepravedno zaboravljenih nemačkih psihologa, prilično poznat između dvaju ratova, Eduard Špranger, čije je delo *Psihologija mladenačkog doba* prevedeno i kod nas pre rata, rekao je jednom: »Postajanje čovekom uvek je samo u dodiru s božanskim moguće.«

Adolescentno doba sigurno je jedno od najdinamičnijih, najzanimljivijih i najrizičnijih doba u toku celog ljudskog života. Mladenačko doba, bar u uslovima zapadnoevropske civilizacije i kulture, i još posebno u našem veku, ispunjeno je do vrha protivrečnostima koje dolaze najvećim delom spolja, ali jednim, ne i zanemarljivim delom iznutra, iz telesnog i duševnog sklopa mladog čoveka. Ovim želimo da naglasimo da postoji i jedna autohtona, unutrašnja dinamika adolescenta, izražena, doduše, više u gradovima nego u selima, i više kod školovane nego kod neškolovane omladine, a koju je Hermann Hesse najbolje izrazio u romanu *Demijan* rečima: »Ta ja nisam htio ništa drugo, nego da pokušam proživeti ono što je samo od sebe htelo da izbija iz mene. Zašto je to bilo tako mnogo teško?«

Više autora definiše adolescenciju kao doba koje se nastavlja na detinjstvo i počinje s prvim znacima puberteta. Izvesni autori, smatrajući da su pubertet i adolescencija tesno povezani, koristili su oba termina bez posebne razlike za fenomene koji se javljaju u tom periodu. Danas je uobičajeno da termin pubertet označava telesna i fiziološka preobražavanja, dok je adolescencija manje jasno definisana, ali je uglavnom prihvaćeno da ona predstavlja psihosocijalni vid tog perioda. Često se kaže da adolescent nije ni dete ni odrasla osoba, i da istovremeno može da bude i jedno i drugo. Tačna je i lepo iskazana misao francuskog psihologa Irene Legé o tom odnosu između deteta i odraslog unutar psihe adolescenta. Ona kaže ovako: »Adolescent u svojoj potrebi za ljubavlju liči na dete, ali način na koji voli adolescent je drukčiji od načina deteta. Dete voleći ima potrebu da poseduje drugoga i uvek postoji želja da onaj koga voli u potpunosti odgovara na njegove potrebe. Ljubav odrasle osobe podrazumeva prevazilaženje ovog stadijuma ljubavi koji se ogleda u posedovanju drugoga. Drugi postaju zanimljivi ne samo zato što mogu da nam zadovolje potrebe, već i zato što su sami po sebi zanimljivi. Umeti prepoznati drugoga kao osobu podrazumeva da taj drugi ima i nešto što mi nemamo. Mlada osoba proživljava konflikt između ovoga novog načina voljenja i još uvek prisutnih dečijih potreba za ljubavlju.«

Ovako nedefinisan status adolescenta u vezi sa njegovom zrelošću proističe iz činjenice da u tom periodu mlada osoba poseduje mnogo veću biološku i psihološku zrelost u odnosu na dečji period, ali se od odraslih razlikuje svojom socijalnom ulogom kojoj još uvek nedostaju psihološka i ekonomska nezavisnost i odgovarajući odnos prema odgovornostima koje nalaže društvo.

Završna granica adolescencije manje je precizno određena. Izvesni autori trajanje adolescencije poklapaju sa trajanjem puberteta. Međutim, to bi značilo uzeti u obzir samo biološku evoluciju, a zanemariti psihosocijalni razvoj. Za one koji vode računa o svim činjenicama, i biološkim i psihološkim, i o njihovoj integraciji u zrelu ličnost, trajanje adolescentnog perioda ostaje dosta neprecizno. Smatra se da proces adolescencije traje dvanaestak godina, odnosno da se ovo doba završava između dvadesete i dvadeset pete godine.

Adolescencija je rekapitulacija ranog detinjstva. Što je detinjstvo bilo ispunjeno težim konfliktima, zbog kojih se nije moglo stići do potrebnog identiteta, adolescentno doba biće karakterisano jačom ambivalencijom adolescenta, i to između želje da odraste ili ne odraste, povezano sa aksičnošću zbog odvajanja od roditelja, koje zbog toga i voli i mrzi u isti mah. Kada se toj ambivalenciji mladog čoveka pridruži jak strah od svojih unutrašnjih prohteva, postoje uslovi za aktiviranje mehanizma odbrane, koji nisu sami po sebi patološki, ali koji to mogu postati. Među tim mehanizmima odbrane najpoznatiji su intelektualizacija konflikta sa sklonošću filozofiranju i psihologiziranju, asketizam sa sklonošću religiji i transcendentalnim pravcima u filozofiji ili buntovnička bezobzirnost i beskompromisnost sa sklonošću radikalnim političkim strujama, ali i delinkvenciji različitih vrsta.

I same fizičke promene adolescenta mogu biti praćene sumnjama u sebe i nesigurnošću. Adolescent je veoma osetljiv na primedbe i mišljenja drugih u vezi sa njegovim telesnim izgledom. Predstava, slika koju adolescent ima o svom telu, ima mnogo dublje značenje nego što je jednostavna slika u ogledalu. U tu sliku uključeni su svesni i nesvesni mehanizmi, i ona se pre može definisati kao psihička predstava koju adolescent ima o sebi. Promene koje se u detinjstvu dešavaju u vezi s rastom lakše se integrišu u sliku koje dete ima o svom telu. Nagli telesni preobražaj koji se dešava u adolescenciji uzrokuje radikalnu reviziju slike o telu. Gotovo svaki adolescent oseća da mu sopstveno telo postaje strano i postavlja sebi pitanja o tome da li je drukčiji od ostalih. Izvesni nedostaci koji su postojali i prije sada dobijaju drugo značenje. Promene na genitalnim organima mogu takođe izazvati sumnje i razmišljanja o tome da li se i kod drugih dešavaju takve promene i da li je sve to normalno.

Psihijatri i psiholozi koji rade u savjetovalištim za mlade najčešće su u situaciji da zapaze u kolikoj se meri sve te telesne odlike doživljavaju subjektivno, koliko često stvaraju probleme i patnje mladim osobama usprkos objektivno zadovoljavajućim medicinskim i estetskim kriterijumima o telesnoj razvijenosti.

Određena psihička napetost koja se ogleda u preosetljivosti, emocionalnoj nestabilnosti, promenama raspoloženja, impulzivnim reakcijama, teškoćama u koncentraciji, što može da uzrokuje slabiji školski uspeh u odnosu na prijašnji gotovo su obavezna pratnja tih fizioloških promena u adolescentnom dobu.

Adolescent veoma često smatra da ga niko ne voli i ne razume. S druge strane, zauzetost vlastitom ličnošću i još uvek veoma izraženi narcizam čine ga nesposobnim da prihvati drugoga, pa otuda konflikt i neka vrsta uživanja u doživljaju da je neshvaćen.

Svoje emocionalne i socijalne potrebe mlada osoba u početku razrešava pripadnošću nekoj grupi svojih vršnjaka, grupi odabranih drugova u sportskoj, muzičkoj grupi ili religioznoj organizaciji. To je drugi tip mladog koji prilazi religiji.

Ne treba ni u kom slučaju zanemariti da slika koju mlad čovek ima o sebi zavisi od drugih. Teško se čovek opire običajima svojih sugrađana, a mladi primeru svojih vršnjaka. Mladi koji imaju naklonost prema pojedincima — naprimer, prijatelj prema prijatelju, devojka prema mladiću, mladić prema devojci — koji se nalaze u nekoj religioznoj grupi, mogu privući onoga koji prema religiji nije do tada imao nikakav odnos, ali on prilazi toj grupi zahvaljujući podražavanju. Obratite pažnju i na taj drugi tip religiozno zainteresovanog mladog čoveka. Ne govorim sada ništa o pozitivnim ili o negativnim karakteristikama toga tipa.

Mnogi psiholozi smatraju da onim adolescentima koji zbog bilo kojih razloga nisu osetili zadovoljstvo života u grupi nedostaje značajna etapa u njihovu razvoju. Ako je smisao za grupu i druženje dobro usmeren, on je uvod u socijalni život i život zajednice, prema tome i religiozne zajednice. Odnos adolescenta prema grupi razlikuje se od odnosa deteta prema grupnom životu. Deca se udružuju radi igre. Adolescent u grupi traži rešenje za svoju nesigurnost. Grupa mu daje osećanje vlastite vrednosti. To je i razlog za prilaznje takvim grupama, o kojima sam maloprije govorio. Čest razlog, mada nije jedini. Dok je život u grupi u određenom periodu način da se razreši konflikt nesigurnosti, produženje grupnog života iznad određenog doba nosi u sebi prepreku za sazrevanje i prihvatanje života odrasle osobe.

Roditelji često oživljavaju svoje konflikte u pubertetu svoje dece. Ljubomorni su na odvajanje i zaljubljivanje dece. Pokušavaju da ih zadrže, što nekad i uspevaju, obično onda kada su već u detinjstvu bili suviše vezali decu za sebe. Deca ne mogu da odrastu, a ambivalencija odrasti-neodrasti donosi mladima mnogo gorčine, patnje i besa. Roditelji traže odgovornost, a postupaju kao sa detetom. Sećam se Jungovih reči koji je jednom rekao: »Vernici pokušavaju da ostanu deca, umesto da postaju deca.« To bi naročito važno za takve roditelje koji su vernici.

Snažna je uopšte potreba mladog čoveka — isto toliko snažna zbog fizioloških, koliko i psiholoških, pa i duhovnih razloga — da izađe iz zaštitničke ljuštore dopubertetskog doba, potreba koja nagoveštava duševno buđenje na paradoksalan način: zatvorenosti umesto otvorenosti, prkosnom samostalnošću u odnosu na roditelje, a skrivenom čežnjom, stidljivim apelom za razumevanje njegovih novih potreba, narcističkom preosetljivošću kada su u pitanju i manje uvrede koje dolaze od drugih, a neosetljivošću, katkad bezobzirnom, prema najbližoj okolini. Eto samo nekoliko spoljašnjih manifestacija normalnog stanja krize koja podražava unutrašnju uzburkanost do ključanja uzavrelog života adolescenta.

U adolescentnom periodu seksualitet ponovo oživljava, samo na jednom novom intelektualnom i emocionalnom nivou. Danas je također poznato da je psihoseksualni razvoj veoma složen proces, u kome ne učestvuju samo hormoni i hormonalni i morfološki činioci, već je neophodno i psihološko prihvatanje pola, svoga sopstvenog, a i onog drugog.

Sticanje seksualnog identiteta je proces koji počinje da se odvija u okviru porodice kroz postepenu identifikaciju i prilagođavanje određenoj ulozi.

Često se govori o adolescentnoj krizi. Mada ovde nemam namere da govorim mnogo o patološkim manifestacijama u adolescentnom dobu, da ne bih podlegao svojoj profesiji koja, kao što znate, u prvome je redu psihijatrijska, posle psihološka, pa tek onda teološka (tako da ćete u mom pre-davanju razumeti, mislim, i nedostatke koji se odnose na teološke teme), ipak ću nešto reći o adolescentnoj krizi.

Adolescentna kriza predmet je različitih stavova i prilaza. Postavlja se pitanje da li svaki adolescent mora da prođe kroz krizu, da li je ta kriza normalna, kakva je vrednost te krize? Gde je granica između normalne psihološke krize kroz koju prolazi svaka mlada osoba, a gde počinje patologija koja iziskuje intervenciju stručnjaka?

Poznati engleski psiholog Hartfield, naprimer, ne prihvata kao obaveznu pratnju adolescencije krizu i nestabilnost. On smatra da mlade osobe koje su se od roditelja razvijale u zdravoj atmosferi (ali, pazite, uslov da nema krize, bar ne ozbiljnije krize u pubertetu, jest da se osoba normalno razvija od detinjstva), bez teškoće prolaze kroz taj period, ne ispoljavajući bilo kakvu nestabilnost. Nema za adolescenta u tom periodu, kaže Hartfield, većeg rizika nego što bi ga imala beba koja dobija zube. Ipak priznaje da su poremećaji u tom periodu mnogo češći nego u detinjstvu. Helena Deutsch, poznati stručnjak za probleme mladih, kaže da samo jednostavni adolescenti, naklonjeni realizmu, nalaze прибежиште u već gotovim životnim šemama s pomoću kojih se postiže identitet bez bolne borbe i dubljih emocionalnih kriza.

Ana Freud smatra — kada je u pitanju mlada osoba u razvoju — da izvesna disharmoničnost između pojedinih razvojnih linija, telesne, emocionalne i socijalne (mi bismo rekli i duhovne), nije sama po sebi patološka i da umerena disharmoničnost zapravo priprema teren za mnogobrojne varijacije normaliteta sa kojima moramo da računamo.

III

Kada se govori o psihološkom razvoju, obično se razlikuju tri domena: emotivni, intelektualni i socijalni — neodvojivi jedan od drugoga i intimno prožeti jedan drugim. Najteže je i najspornije emotivno dozrevanje. Mnogo je danas mladih ljudi do 20, ali i starijih od 20 godina koji poseduju zavidnu intelektualnu zrelost, fizički su dobro razvijeni, čak i socijalno relativno dobro obezbeđeni, a pri tome pokazuju vapajuću emotivnu nezrelost. Zašto je to tako? Moram najpre reći da bez obzira na sve opravdane kritike koje su o načinu vaspitanja u suvremenom društvu izrečene u toku nekoliko poslednjih decenija, mi i danas teško sagledavamo druge načine sticanja slobode ličnosti izvan prethodnog prolaženja kroz fazu identifikacije s roditeljima, odnosno licima koja ih uspešno zamenjuju. Ako identifikaciju deteta s roditeljima uzmemo kao neku vrstu praobrasca njegova ponašanja, i u pubertetu i kasnije u životu, i u tu, verovatno urođenu šemu ponašanja, uvedeno uz poverenje i veru deteta u autoritet roditelja — poverenje u nekoga praktično je nemoguće i nepotrebno deliti od vere u to lice — nalazi-

mo se onda suočeni sa novim problemom. Kako na tu suštinsku potrebu deteta za poverenjem i verom odgovaraju najpre roditelji, i kakve transformacije kasnije doživljava ta vera u autoritet? Ni sama reč »autoritet« nije danas nigde omiljena. Utoliko pre treba podsetiti da je prema svojoj etimologiji latinska reč »autoritas« snaga koja služi da se stvari podržavaju i da razrastaju. Vidite, koliko je deformacija pretrpela prvobitna reč »autoritet« za poslednjih hiljadu i više godina i kako se danas došlo do apsurdna da se na reč »autoritet« mladi ljudi već osećaju nelagodno.

Po mišljenju gotovo svih psihologa dečije dobi, za pravilan fizički i duševni razvoj deteta neophodna je identifikacija s oba roditelja. Pošto su uloge oca i majke na prirodan način podeljene, bar u toku onih najznačajnijih, prvih godina razvoja, identifikacija bi se morala odvijati naizmjenično, sa jačim uticajem majke, zatim oca, dopunjujući se međusobno tako da se mozaik osobina u ličnosti deteta može harmonično da formira. Kada je jednom u detetu već učvršćeno osećanje poverenja u autoritet roditelja, to gotovo automatski povlači za sobom njegovo osećanje poverenja u život i ljude. Njegov osnovni stav prema životu neće se mnogo izmeniti, bez obzira na traume koje dete kasnije doživljava u školi i u pubertetu. Našazimo da je to i pravilan put ka religiji, odnosno doživljavanju religioznog u mladog čoveka.

Smatram da nema slobodne ličnosti koja prethodno nije prošla kroz fazu identifikacije sa nekim autoritetom, a potom i otpora prema tome autoritetu. »Egzistencija je moguća«, piše Karl Jaspers, »samo kao težnja da se postigne harmonija bića, a ta težnja se javlja samo kada se doživljava osujećenje; čovek kao biće-na-putu, neprestano doživljava osujećenja kao podsticaj za slobodnu djelatnost.«

U uzburkanom mladom duhu, nošenom između ostalih žudnji nesumnjivo prisutnom i prirodnom religioznom čežnjom, ima mnogo pitanja, sumnji, ali često i nađenih odgovora, upravo na suštinska pitanja o životu i njegovu smislu, o Stvoritelju sveta, o smrti. Nije bilo malo svetitelja u hrišćanskoj istoriji, a i danas ima izvanrednih monaha i sveštenika koji su svoje životno opredeljenje, svoje trajno Veruju (Credo) otkrili upravo u adolescentnom dobu.

Nije uvek ishod katkad teške unutarnje borbe mladog čoveka za veru, te Jakovljeve nevidljive borbe sa anđelom, povoljan i pozitivan. Neki adolescenti se opredeljuju za ateizam, čak bogoborački ateizam, drugi ostaju u mučnoj i razdirućoj sumnji još mnogo godina. Nije mali broj onih koji su i u mladosti i kasnije ostali prema religiji ravnodušni.

Osim unutarnjih prepreka koje treba da savlada mlad čovek na trnovitu putu zadobijanja čvrste vere, u današnje vreme velike su se i često teško savladive prepreke isprečile i iz spoljašnjeg sveta. S jedne strane, negativan zvaničan stav društva prema religiji, s druge strane, ateistički ili ravnodušni roditelji predstavljaju ne mala iskušenja za mladog čoveka koji traži Boga i čija je vera na početku kao najnežnija stabljika u prostranom Božjem vrtu. Treba mnogo truda, prekopavanja, zalivanja, negovanja stabljike, dok ona ne pusti dublje svoj koren u zemlju jer tek će onda moći da se razgrana i donese cvet i plod.

Valja napomenuti još dva psihološki značajna momenta koji se pomalijaju za mladog čoveka koji je delomično za sebe već osvojio veru. Jedan problem sastoji se, uostalom i za odrasle i tzv. zrele ljude i vernike, u mučnom i tegobnom rvanju sa sobom, u postavljenom cilju usklađivanja vere sa moralom, onoga što znamo o veri i onoga kako je u praksi, svakodnevnom životu primenjeno. Nesklad između naših ideja i realnog života, između iskrene potrebe mladalačke duše da utiče pozitivno na svet oko sebe, i čak ga menja nabolje, i još neočvrstih, nedovoljno utvrđenih moralnih stavova koji bi bili u skladu sa sopstvenim ponašanjem, rascep koji nekad muči čoveka celog života izuzetno je jak i teško doživljen upravo u adolescentnom dobu, kada su nagonske i afektivne snage, s jedne strane, a ideali, s druge strane, podjednako jaki, a najčešće protivrečni.

Drugi problem za verujućeg mladog čoveka jest prihvatanje ili neprihvatanje, uklapanje ili ispadanje iz koloseka postojeće religije u kojoj je rođenjem zatečen, a odgojem privučen. Konkretno, kada je reč o našem tlu, to je odnos mladog verujućeg čoveka prema hrišćanstvu (pravoslavlju ili katoličanstvu). Neprocenjivo je značajno i dalekosežno pitanje da li će i kako će mlad čovek biti prihvaćen i dalje, korak po korak, uveden u svoju pratačku veru koja mu je, prirodno, najbliža i najrazumljivija. Svako odlazanje mladog čoveka, u neku hrišćansku sektu ili čak priklanjanje nekoj drugoj religiji neuspeh je i propast svih onih u Crkvi koji su bili odgovorni za pravilno upućivanje i vođenje adolescenta. Oba problema samo su površno mogli biti dodirnuti u ovom predavanju, mada zaslužuju poseban osvrt i širi razgovor o njima.

Pitam se nekad o tome šta da mislim o jednom tipu savremenog intelektualca koji je nezadovoljan napustio materijalistički pogled na svet i okrenuo se prema nekom religiozno-filozofskom pogledu, čak sasvim udaljenom, na primjer budističkom, ili se okrenuo nekom okultnom intelektualnom pravcu koji u sebi spaja, na sinkretistički način, naučnoevolucioniističke ideje sa religiozno-filozofskim sistemima Indije i hrišćanstva. Činjenica je da takvih ljudi, naročito među mladima, ima sve više. Do koje granice se, naime, lutanje može smatrati kao traženje i koji su to znaci na mladima prema kojima možemo zaključiti da su još uvek u plodnom vrenju? Kako upozoriti te mlade ljude na lepotu i dubinu hrišćanstva?

Često čujem od mladih ljudi, probuđenih za veru, da ne mogu da uspostave odnos između svoje religioznosti i crkvenosti. Tako sam nedavno čuo od jedne mlade devojkice koja studira političke nauke da misli marksistički, a oseća hrišćanski. Taj rascep joj smeta da srećno živi, ali kaže da joj je Crkva tuđa i neprivaćna. Sličan rascep nije usamljen problem mladih danas. Mnogo je među njima takvih koji bi željeli da budu religiozni, čak i hrišćanski religiozni, ali — kako vole da kažu — »slobodno religiozni«. Nije lako objasniti im da ne postoji nikakva čista, apstraktna, slobodna religioznost. Svaki sadržaj traži neku formu. Dobre muzike nema bez nota, pa ni verske pouke bez obrasca. I najveći umovi čovečanstva, nesumnjivo religiozni ljudi, osećali su bolno svoju nemoć i nedostatak u doživljaju svoje vere bez liturgije, a najumnija žena u našoj književnosti, Isidora Sekulić, doživela je najuzbudljivije religiozne trenutke u crkvi za vreme liturgije.

Tražiti hrišćansku religioznost bez liturgije, što znači van Crkve, značilo bi osuditi sebe na »privatnu« religioznost. Zanimljivo je da je Jung o onim ljudima koji više ne mogu da se vrate Crkvi upotrebljavao izraz »protestanti«. On je smatrao da je njihov put do Boga znatno teži, iako moguć, ali da je cena koju plaćaju u životu idući ovim putem nekad prevelika.

Da završimo. Sigurno je jedno: nasuprot beskrajnoj relativnosti stvari i takvoj istoj relativnosti subjektivnih iskustava, čovjek teži da s pomoću znakova i simbola, radoznalosti spoznaje, pitanja o smislu, divljenja čudu bivstva, ali nesumnjivo i obredima liturgije dođe do svetog. Čovjek teži da rastući haos u sebi samom i oko sebe savlada kosmosom koji je u njemu bio oduvek, i danas je prisutan. Intelektualno traženje smisla u sve naglašenijem procesu individualizacije savremenog čoveka ne može nikada biti uspešno sprovedeno bez pripadanja Nekome ili Nečemu što ga transcendirira, a što nosi osvedočeno i trajnu vrednost.

PRESENT ATTITUDES OF YOUNG PEOPLE TOWARD RELIGION IN CROATIA

This study has three parts: 1. A general discussion of religion and its significance to mankind, especially young people today; 2. Psychological characteristics of adolescents; 3. The present attitude of young people in Yugoslavia toward religion. This last section is based more upon the author's observations of young people in a secularized environment than upon a systematic investigation.